

МВС УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кафедра кримінального права та кримінології
факультету підготовки фахівців кримінальної
міліції

КРИМІНОЛОГІЯ

ОДЕСА – 2012

Мета: під час лекційного заняття курсанти мають засвоїти основні положення щодо попереджувальної (запобіжної) діяльності правоохоронними органами.

Міжпредметні зв'язки:

1. Кримінальне право;
2. Кримінально-виконавче право;
3. Правова статистика;
4. Кримінально-процесуальне право;
5. Управління в ОВС;
6. Соціологія;
7. Психологія;
8. Політологія
9. Педагогіка....

Тема №8: “Запобігання злочинності”.

ПЛАН

1. Поняття попередження злочинів. Цілі, завдання, функції та межі профілактики злочинів.
2. Система профілактики злочинів. Класифікація профілактичних заходів.
3. Методи та форми попереджувальної діяльності.

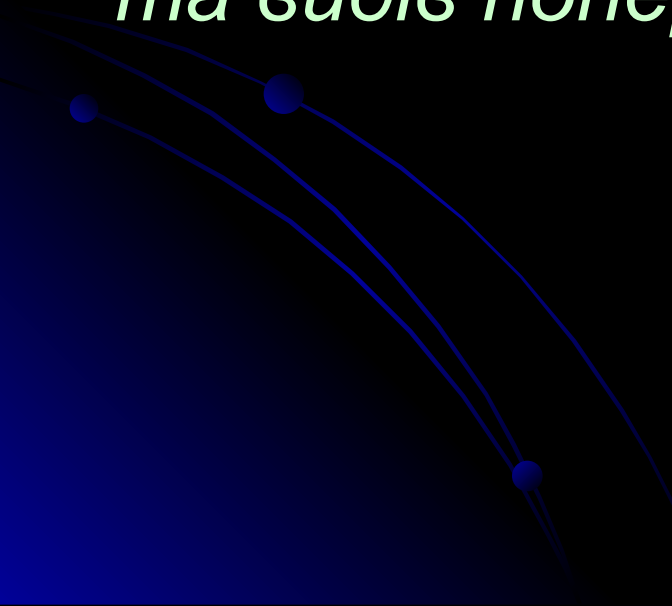
ЛІТЕРАТУРА:

1. Бузало П.М., Денисов С.Ф., Кириченко О.В. Кримінологія: Навч. пос. - К.: Центр учбової літератури, 2007. - 192 с.
2. Джужа О.М., Моїсеєв Є.М., Василевич В.В. Кримінологія: Навчально-методичний посібник / Під заг. ред. О.М. Джужи. - К.; Атіка, 2003. - 400 с.
3. Джужа О.М., Моїсеєв Є.М., Третьякова Т.А. Стислий словник кримінологічних термінів: Навчальний посібник / Під заг. ред. Джужи О.М.; НАВСУ. - К., 2000.
4. Кримінологія: навчально-методичний посібник / За ред. О.М. Джужи. – К.: Атіка, 2008. – 316 с.
5. Кримінологія: Навч. посіб. / Ю.Ф. Іванов, О.М. Джужа. - К.: Вид. ПАВЛИВОДА А.В., 2008. - 264 с.
6. Кримінологія: Загальна та особлива частина [Підручник для студентів юрид. спец. вищ. навч. закладів] / І.М. Даньшин, В.В. Голіна, О.Г. Кальман, О.В. Лисодєд; За ред. проф. І.М. Даньшина. – Харків: Право, 2009. - 288 с.
7. Кримінология: Учебник / Под ред. акад. В.Н. Кудрявцева, проф. В.Н. Эминова. – М.: Юрист, 1997. – 512 с.
8. Кримінология: Учебник. Под. Ред. д.ю.н. В.Н. Бурлакова, д.ю. н. Н.М. Кропачева. – СПб.: Санкт-Петербургский гос. ун-т. Питер, 2002. – 432 с.

Питання №1: Поняття попередження злочинів. Цілі, завдання, функції та межі профілактики злочинів.

Із розвитком людства діяльність, яка здійснюється у сфері охорони правопорядку, зазнала значних змін. Найважливішою з них є та, що заходи кримінального покарання почали співвідноситися із заходами запобігання злочинам, до того ж у багатьох країнах світу, зокрема й в Україні, цим заходам надають пріоритетне значення. Уперше проблему запобігання злочинам підняв один із засновників кримінології - італієць Ч. Беккарія у своїй книзі "Про злочини і покарання", що вийшла у світ 1764 р.

У науковій літературі та законодавчих актах використовуються такі терміни, як "попередження", "профілактика", "запобігання", "превенція". Чимало вчених вкладають у ці поняття неоднаковий зміст, виходячи з різних рівнів, напрямів та видів попереджувальної діяльності.

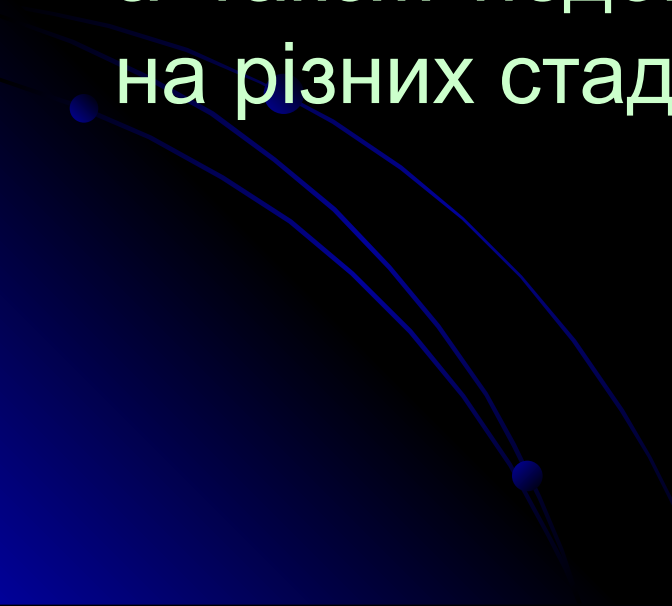

Як вважав А.Ф. Зелінський, *профілактика* не має на увазі конкретний злочин, а забезпечується через попередження криміногенних ситуацій, їх усунення, ослаблення дії криміногенних факторів, захисту об'єктів від посягань тощо.

Запобігання злочинам спрямоване на перешкоджання здійсненню злочинного наміру конкретної особи до початку посягання на стадіях виявлення наміру або готування до злочину.

Припинення спрямоване на злочинну діяльність, що вже розпочалася, та має за мету забезпечити ненастання її шкідливих наслідків.

Попередження злочинів - сукупність різноманітних видів діяльності і заходів у державі, спрямованих на удосконалення суспільних відносин з метою усунення негативних явищ та процесів, що породжують злочинність або сприяють їй, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки.

Поняття "попередження злочинів" може тлумачитися у вузькому (кримінально-правовому) і широкому (соціально-політичному) значенні.

Під *кримінально-правовим* попередженням - превентивні заходи, які здійснюються у процесі призначення покарання та його виконання.

Під *соціально-політичним* попередженням - різні антикриміногенні заходи державних органів і громадських організацій.

Отже, попередження злочинів розглядається як соціально-правовий процес, що обмежує або ліквідує чинники, які детермінують злочинність. У найзагальнішому вигляді попередження злочинів забезпечується всією сукупністю заходів, що їх здійснюють державні органи і громадські організації, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин і поліпшення життя народу.

Предмет теорії попередження злочинів

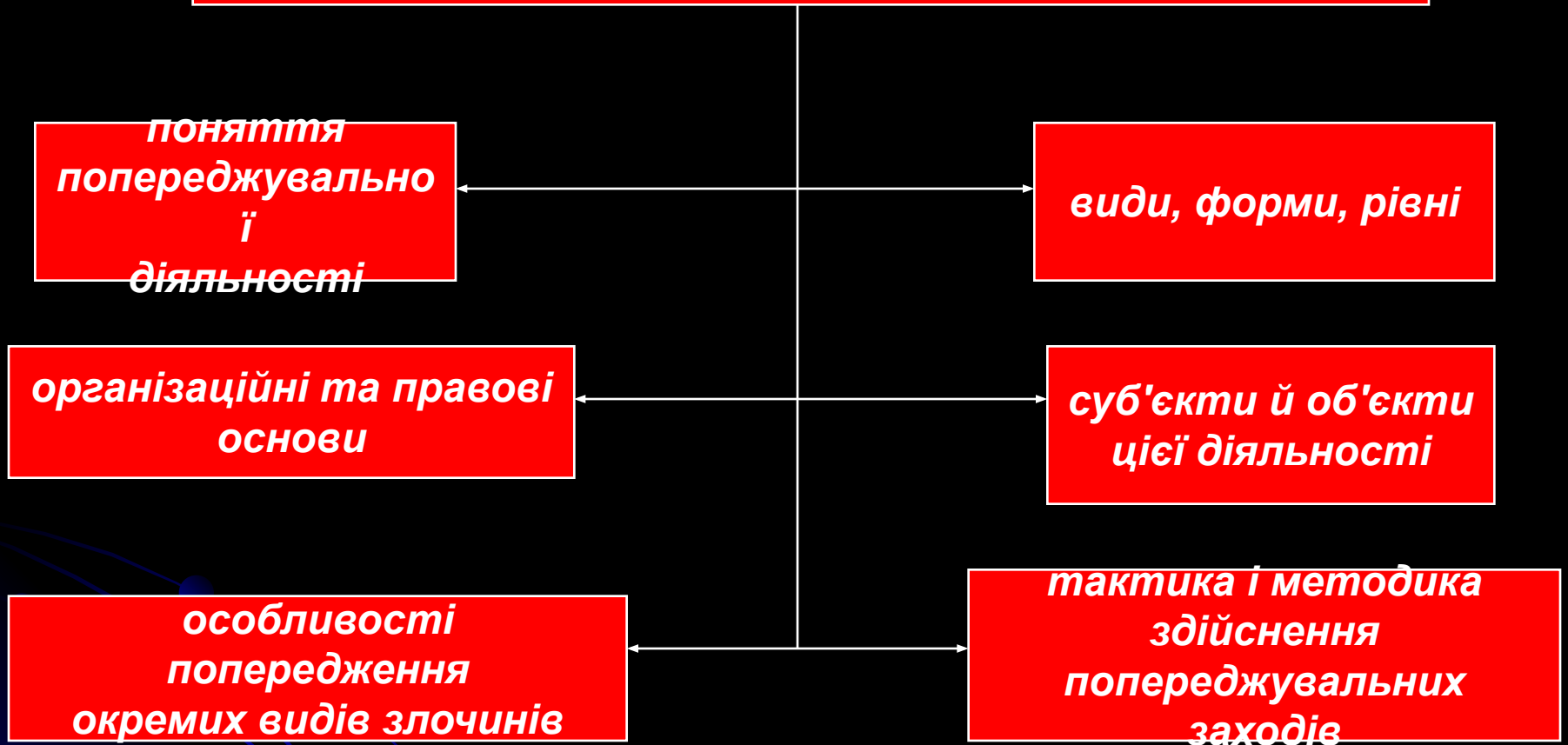
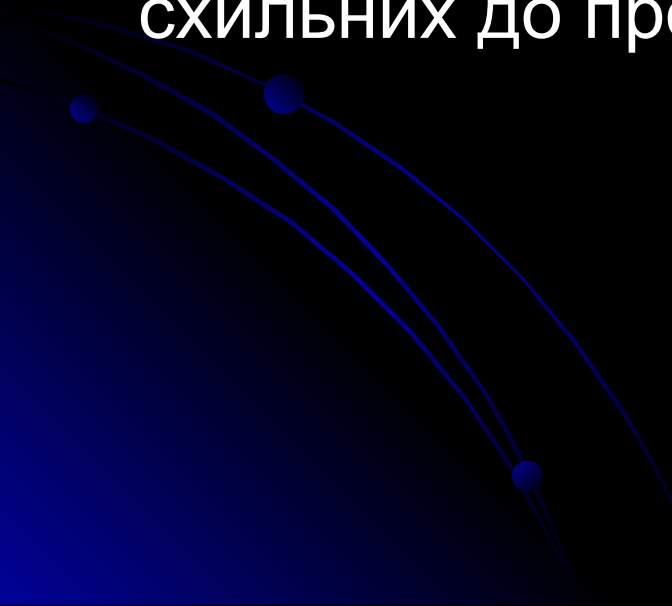

схема №1

Профілактика (попередження) злочинів

– це особливий вид соціального управління, забезпечує безпеку правоохоронюваних цінностей і полягає у розробці та здійсненні спеціальних заходів щодо виявлення й усунення детермінант злочинності, а також застосування запобіжного впливу на осіб, схильних до протиправної поведінки.

У *вузькому* значенні під профілактикою розуміють діяльність:

По-перше, щодо виявлення й усунення детермінант конкретних злочинів;

По-друге, виявлення осіб, здатних до вчинення злочинів, і проведення з ними відповідної роботи.

Профілактика у *широкому* розумінні підпорядкована завданням боротьби зі злочинністю як явищем, у вузькому - попередженню конкретних злочинів з боку окремих осіб.

На *індивідуальному рівні* профілактика злочинів включає також їх відвернення і припинення.

Рівні попередження злочинів (О.М. Яковлєв)

загально-соціальна профілактика
(попереджувальна діяльність, яка здійснюється
у суспільстві в цілому);

профілактика у соціальних групах
і колективах;

індивідуальна профілактика
(рання, безпосередня, на етапі стадії готування
або замаху, рецидиву).

Загальна профілактика злочинів - діяльність щодо виявлення детермінант злочинності, розробка і здійснення заходів, спрямованих на їх усунення або нейтралізацію.

Індивідуальна профілактика –

система цілеспрямованого, організованого, з урахуванням педагогічних вимог виховного впливу на свідомість, почуття, волю профілактованої особи з метою усунення, нейтралізації, блокування у неї негативних і одночасно формування позитивних якостей, стереотипів і звичок законослухняної поведінки.

Цілі профілактики злочинів:

- обмеження дії негативних явищ і процесів, взаємопов'язаних зі злочинністю;
- усунення (нейтралізація) детермінант злочинних проявів;
- ліквідація криміногенних факторів у мікросередовищі особи, які формують її антисуспільну позицію і мотивацію злочинної поведінки;
- превентивний вплив на особу, яка за своїм антисуспільним способом життя здатна вчинити злочин.

Завдання профілактики злочинів:

- 1) виявлення й аналіз явищ, процесів, обставин, які виступають детермінантами злочинів;
- 2) вивчення чинників, що призводять до формування особи злочинця та реалізації злочинних намірів;
- 3) встановлення кола осіб, від яких можна очікувати вчинення злочинів, і цілеспрямований профілактично-виховний вплив на них;
- 4) усунення або нейтралізація криміногенних факторів на індивідуальному рівні.

Попереджувальна діяльність ґрунтується на певних принципах, провідне місце серед яких займають:

- **законність** - дотримання вимог закону всіма без винятку суб'єктами профілактики;
- **гуманність** - захист гідності та інтересів людини шляхом очищення її духовного світу від антисуспільних установок і орієнтацій, усунення чинників деформації особи;
- **наукова обґрунтованість** - використання форм, методів і засобів попереджувальної діяльності, розроблених та рекомендованих наукою;
- **демократизм** - широка участь у боротьбі зі злочинністю державних органів, громадських формувань та окремих громадян;
- **диференціація** - врахування специфіки факторів, що детермінують злочинність шляхом криміногенного впливу на особу, а також індивідуальних особливостей правопорушників;
- **своєчасність** - випереджаюче проведення превентивних заходів, які б не дали можливості вчинити злочин;
- **плановість** - здійснення профілактичної діяльності за відповідною програмою, а не спонтанно;
- **комплексність** - використання різноманітних форм, методів і засобів попередження, спрямованих не тільки на злочинність, а й на ті соціальні, економічні, політичні, духовні та інші фактори, які її обумовлюють.

Види профілактики

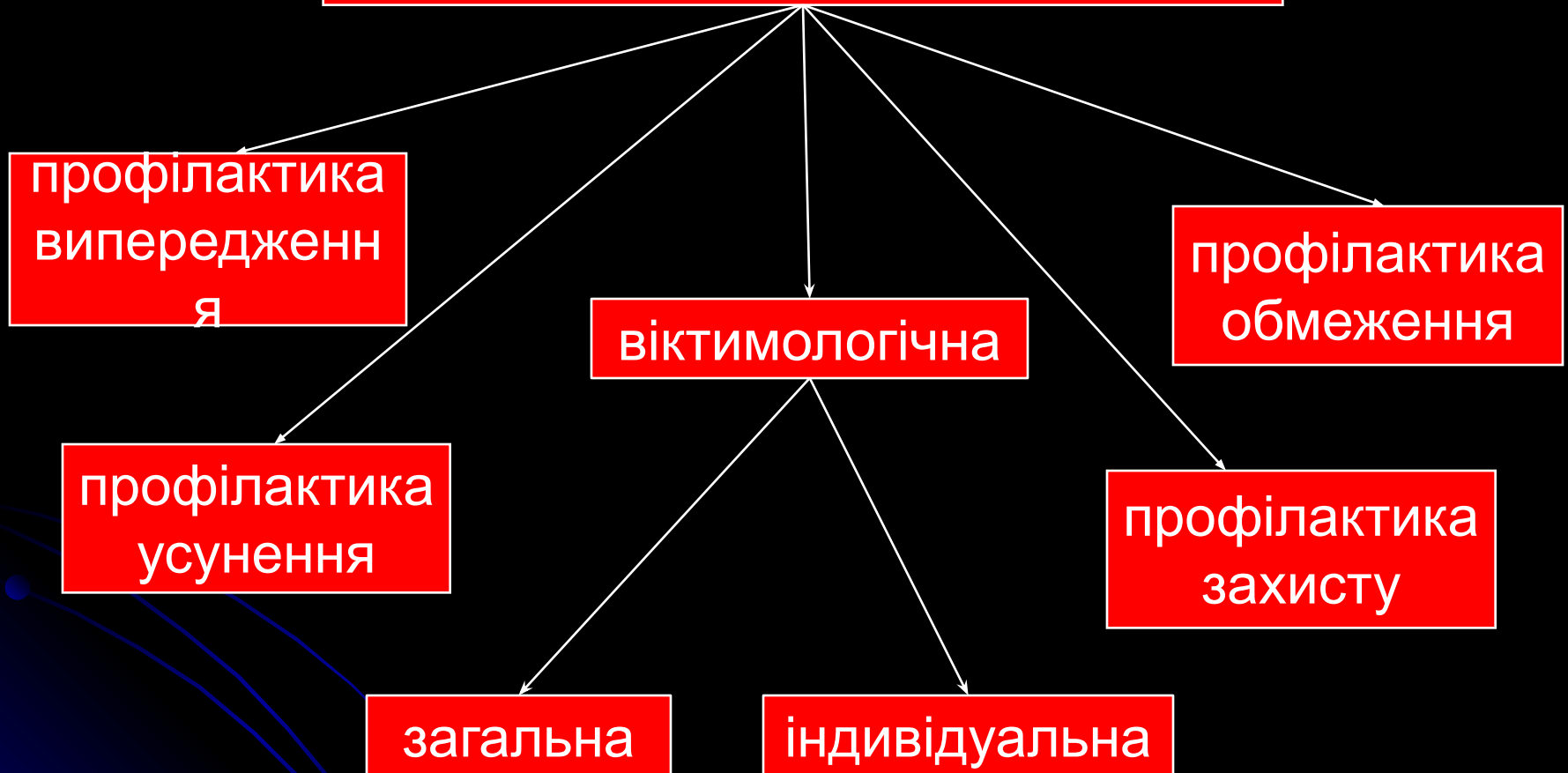

Схема №3

Питання 2: Система профілактики злочинів. Класифікація профілактичних заходів

Для правильного визначення суб'єктів попереджувальної діяльності Ю.Д. Блувштейн запропонував виділити такі їх основні ознаки:

1. цілеспрямоване здійснення профілактики злочинів як пряма функція;
2. зв'язок з іншими елементами системи "по горизонталі" (координація) і "по вертикалі" (субординація);
3. здійснення своїх дій відповідно до команд керівних органів системи;
4. можливість вибору варіанта поведінки, що визначається конкретним станом об'єкта впливу і межами, заданими системою.

Суб'єктів профілактики можна також поділити на такі групи:

а) органи та організації, які керують, спрямовують, координують попереджувальну діяльність (органи державної влади і управління);

б) органи та організації, які безпосередньо здійснюють профілактичні заходи (МВС, СБУ, прокуратура, суд, спеціально створені громадські формування);

в) суб'єкти, у функції яких частково входить здійснення запобіжних заходів, - заклади освіти, охорони здоров'я, адміністрації підприємств, установ, організацій тощо.

Система профілактики злочинів - сукупність державних органів, громадських організацій та громадян, які цілеспрямовано здійснюють на різних рівнях і у різних масштабах управління й планування попереджувальної діяльності, виконання профілактичних заходів та мають у зв'язку з цим певні права та обов'язки і несуть відповідальність за досягнення поставленої мети.

Основні напрями попереджувальної діяльності органів внутрішніх справ:

- участь у забезпеченні громадського порядку, охороні державної та приватної власності, конституційних прав і свобод громадян, перекриття каналів незаконного збагачення;

- попередження різних злочинних проявів, особливе місце серед яких посідають організована і професійна злочинність як найбільш небезпечні її види;

- запобігання пияцтву, наркоманії, проституції, поширенню вірусу СНІДу, які не тільки згубно впливають на здоров'я і моральний стан людей, завдають значних матеріальних збитків суспільству, а й штовхають індивідів на вчинення злочинів;

- попередження злочинів серед неповнолітніх, у першу чергу таких, як крадіжки, грабежі, розбої, зґвалтування, убивства, хуліганство, угони транспортних засобів. Неповнолітні злочинці дають максимальний, порівняно з іншими категоріями засуджених, відсоток рецидиву, формуючи тим самим тенденцію до його зростання на багато років уперед;

- боротьба з рецидивною злочинністю. МВС України неодноразово зазначало, що незважаючи на заходи, які вживаються, проблема подолання рецидивної злочинності залишається гострою. Рецидивістами вчиняється чимало тяжких злочинів. За останнє десятиріччя на 95 % збільшилася кількість злочинів, вчинених особливо небезпечними рецидивістами;

- попередження злочинів у сфері економічних відносин. Криза виробництва, інфляція, недосконале податкове законодавство, безробіття є тими чинниками, які породжують тіньову економіку та мафіозні структури. Цей вид злочинності становить пряму загрозу національній безпеці;

- запобігання злочинам у сфері сімейно-побутових стосунків та тим, що вчинюються у парках, на вулицях й інших громадських місцях, особливо у вечірній і нічний час;

- попередження необережних, зокрема транспортних злочинів та злочинів проти довкілля, які завдають суспільству значних збитків.

Класифікація профілактичних заходів:

Численність і різнохарактерність заходів загальної та індивідуальної профілактики виключають можливість їх вичерпного перерахування. Може йтися лише про їх класифікацію та визначення особливостей кожного виділеного класу. Головними підставами такої класифікації є суб'єкти та об'єкти профілактики, її завдання, форми і методи, ступінь правового регулювання попереджувальної діяльності.

Заходи загальної профілактики злочинів:

1) за суб'єктом - на загальні і спеціальні.

Загальні заходи застосовуються тими суб'єктами, для яких попереджувальна діяльність не є основною функцією.

Спеціальні заходи використовують суб'єкти, для яких ця діяльність є основною або однією з головних;

2) за об'єктом - заходи попередження будь-яких злочинів; заходи попередження окремих видів злочинів (неповнолітніх, рецидивних, насильницьких, корисливих тощо); заходи попередження конкретних злочинів;

3) *за характером завдання* - на заходи, спрямовані на виявлення детермінант злочинів, та заходи, спрямовані на усунення (нейтралізацію) цих детермінант;

4) *за організаційною формою* - на заходи-сигнали і заходи-дії.

Заходами-сигналами є інформація про необхідність цілеспрямованого впливу на виявлені криміногенні фактори (подання органів дізнання і досудового слідства, прокуратури, окремі ухвали судів). Ці заходи, як правило, здійснюють спеціальні суб'єкти попереджувальної діяльності.

Заходи-дії безпосередньо працюють над усуненням виявлених детермінант злочинів. Заходи-дії, у свою чергу, за змістом можна розділити на: організаційні, економічні, правові, моральні, технічні (добір і розстановка кадрів, ефективне використання патрульно-постової служби, вдосконалення бухгалтерського обліку, використання сучасних обчислювальних пристроїв, сигналізації тощо);

5) *за ступенем правового врегулювання* - на заходи правового і не правового характеру. Наприклад, заходи, що здійснюються у межах кримінально-процесуальної діяльності або загального нагляду прокуратури, є правовими, а у сфері господарської чи культурно-виховної діяльності - не правовими.

Зазначимо, що у науковій літературі наводяться й інші класифікації. Кожна з них має свої переваги й недоліки, однак узяті разом вони дають краще уявлення про загальну профілактику злочинів.

Питання №3: Методи та форми попереджувальної діяльності.

Будь-яка діяльність, у тому числі попереджувальна, має свої методи і форми здійснення. Профілактика злочинів проводиться із застосуванням заходів *переконання та примусу, стимулювання та заохочення* стосовно осіб, які порушують норми права і правила поведінки, встановлені у суспільстві.

Форми - це науково обґрунтована система найдоцільніших засобів вирішення завдань профілактики злочинів.

Серед її суб'єктів особливе місце посідають органи державної влади усіх рівнів та їх виконавчі структури, які відповідно до Конституції України покликані забезпечити "додержання законів, охорону державного і громадського порядку, прав і законних інтересів громадян".

Форми попереджувальної діяльності:

- розробляють систему заходів, спрямованих на боротьбу зі злочинністю у суспільстві (соціальних, економічних, правових тощо);
- здійснюють у межах своїх повноважень керівництво суб'єктами профілактики на підвідомчій їм території;
- координують діяльність державних і громадських органів при реалізації комплексних програм боротьби зі злочинністю;
- разом з громадськими формуваннями розробляють і затверджують комплексні плани профілактики злочинів;
- заслуховують керівників правоохоронних органів та громадських формувань з питань зміцнення законності і правопорядку;
- приймають рішення про створення нових суб'єктів профілактики;
- безпосередньо через свої постійні комісії (адміністративні, у справах неповнолітніх тощо) проводять профілактичну роботу, використовуючи при цьому як метод переконання, так і примусу.

Основні форми попереджувальної діяльності органів внутрішніх справ:

1. реєстрація та своєчасне розкриття злочинів;
2. профілактичний облік осіб, схильних до правопорушень, та індивідуальні бесіди з ними;
3. вжиття примусових заходів щодо осіб, які вчинили різні правопорушення (застосування штрафу, адмінарешту, конфіскації, позбавлення певних прав, направлення на примусове лікування, встановлення адміністративного нагляду і, нарешті, притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення злочину);
4. проведення різноманітних операцій, рейдів для затримання правопорушників, виявлення криміногенних факторів та їх усунення;
5. розробка комплексних планів попередження злочинів на території обслуговування;
6. інформування державних органів про стан злочинності, її тенденції та детермінанти;
7. координація діяльності і надання методичної допомоги громадським формуванням у попередженні злочинів та інших правопорушень;
8. здійснення правової пропаганди серед населення.

Етапи попереджувальної діяльності:

- конкретизація загальних планів, доведення їх до рівня підприємств, установ, організацій і місця проживання громадян;
- організації індивідуально-виховної роботи з особами, які поставлені на профілактичний облік;
- припинення злочинів з боку осіб, про злочинні наміри яких відомо працівникам міліції;
- розкриття злочинів і розшуку винних з метою недопущення вчинення ними нових злочинів;
- профілактичної роботи з раніше засудженими, з тим щоб запобігти рецидиву.

Викладені положення є основними для попередження будь-яких злочинів. Знання основних напрямів, форм і методів профілактичної діяльності дасть змогу правильно організувати боротьбу з різними видами злочинності, кожен з яких, безперечно, має свою специфіку.

Завдання на самостійну роботу:

Під час вивчення теми курсант повинен самостійно опрацювати наступні питання:

1. Соціально-правова обумовленість попереджувальної діяльності;
2. Поняття програми протидії злочинності та її структура;
3. Специфіка попереджувальної діяльності ОВС.

Теми рефератів:

1. Види і методи кримінологічного планування.
2. Поняття, види, форми взаємодії суб'єктів попередження злочинності.
3. Система профілактики злочинів та її характеристика.